

Humanisták öröksége

Gömöri György költészetéről

Született 1934-ben,
irodalomtörténész.
Legutóbbi írását 1994.
2. számunkban közöltük

Gömöri György költészete klasszikus tradíciókon nevelkedett. Von-
zalmainak kialakulásában bizonyára az is szerepet kapott, hogy
költői indulása idején (1953 után) a fiatal magyar líra mind eleve-
nebb érdeklődéssel fordult a választékosabb költői nyelv és a for-
mai művesség „nyugatos” hagyományaihoz. Ezeket a hagyományo-
kat idegenben sem tagadta meg: az avantgárd megújuló hullámve-
rése idején is őrzi a vers szerves gondolatmenetét és érzelmi karak-
terét, érzéketlen szóképeit és pontos nyelvi ritmusát. Mintaképei
Kosztolányi Dezső és Radnóti Miklós, de tanult József Attilától és
Nagy Lászlótól is. A modern költészet — elsősorban az amerikai
költők — formai és poétikai vívmányait a szabadon alakított pró-
zavers használata révén sajátította el. Ezek a prózaversek az esszé-
vers modern alakzatával tartanak rokonságot, s igen alkalmasak
arra, hogy a magyar költő intellektuális módon vessen számot ál-
taluk a messzi idegenben szerzett tapasztalataival.

Költészetének két egymást kiegészítő és egymással elvegyülő ih-
letforrása van: a nagyvilág birtokbavétele és a honvágy. Az első
mohó kalandvágyat, a második szüntelen nosztalgiát jelent. Gömö-
ri György és általában azok a fiatal magyar költők, akiket 1956
őszén sodort idegenbe a történelmi vihar, szinte kielégíthetetlen
mohósággal vetették magukat idegen világok csodái után. A ma-
gyar költészetben nemzedékek óta ismeretlen volt az utazásnak, a
magányos és közös kalandozásnak az az öröme, amellyel ők vették
birtokukba a messzi városokat, az emberi kultúra nagy emlékeit, a
nemzetközi expresszvonatokat és az interkontinentális légijáratok-
kat. Gömöri György az első egyike volt e világgjáró és világhódító
„nomádok” közül. Verseiben pontos szavakkal fejezte ki nemzedé-
kének odüsszeuszi nyugtalanságát, a hazai magyar lírában szinte
ismeretlen nomád közérzetét.

A mozgalmas kalandozások örömén, mint titkos vérzés üt át
mindig a honvágy. A *Világmérő nemzedékünk* Szenczi Molnár Albert-
re, az *Újmódi nomádok* zárósora („Vajon s mikor leszen valahol is
lakásunk”) Bornemissza Péterre utal: mindketten nemcsak a nyug-
talanság, hanem a honvágy énekesei is. Az Angliában tanuló, Ame-
rikában és Ázsiában kalandozó fiatal költő szüntelen hazai emlé-
keket idéz: idegen városokban szülővárosának, otthoni tájaknak és
velük az elhagyott és elveszített ifúságnak a lassan elmosódó em-
lékképeit. Van Gömöri Györgynek egy verse, a *Hajnali úton*, amelyet
szinte minden, a nyugati magyar költészettel foglalkozó írás idézni
szokott, talán ez a vers fejezi ki leginkább nosztalgikus közérzetét:

„Halványodik az emlék, mint a gázlámpák hajnalanta, / de hűtlenséges hűségem tart, amíg csak élek — / megyek a dumfriesi úton, pesti hajnalok álmát / álmodom, és tudom: az út végén hazaérek.”

Az emigrációs létben gyakori az identitászavar: a magyar társadalomból és kultúrából idegenbe került emberi személyiséget egymással ellentétes hatások érik, valamiképpen el kell igazodnia a befogadó társadalom és az örökölt kultúra egymással ellentétes vonzásai között. Gömöri Györgynek egy cím nélküli verse ad számot ennek az eligazodásnak a drámai feszültségéről: „Naponta nyelvet — álarcot cserélek. / Néha úgy érzem: arcom már ez álarc, / néha meg: hiába vergődik a lélek, / megváltásra csak önnyelvén találhat.”

Identitása természetesen más jellegű, mint egy Budapesten (vagy Kolozsvárott) élő magyar költőé. Lényegében két fontosabb azonosságteremtő motívuma van: európai önérzete és anyanyelvi tudata. Magyarország és európaiság általában a magyar költői hagyományban is elválaszthatatlanok, az évtizedek óta Nyugat-Európában élő magyar költőnél mindazonáltal különös hangsúlyt kap a nyugat-európai kultúra és tradíció beépülése a személyiségbe. Gömöri György igazából a távoli Amerikában döbrent rá arra, hogy gondolkodása, érzelmi világa milyen erősen Nyugat-Európához köti. De Nyugat-Európát választja akkor is, midőn Budapestre látogatva közvetlenül vethet számot ifjúságának tárgyi és érzelmi emlékeivel. Budapesten nyugat-európai, Cambridge-ben viszont magyar.

E kettős identitás birtokában tájékozódik a történelmi és erkölcsi válságoktól gyötört, megosztott világban. Költészete híven számol be a társadalmi létben tapasztalt ellentmondásokról, s minthogy ismerős a „harmadik világ” viszonyai között, az elmaradottságban és nyomorban élő népek égető gondjait is helyesen érzékeli. Jól látja, hogy a fejlett nyugati civilizáció és az emberiség nagy részének életmódja között szinte megoldhatatlan feszültségek tapasztalhatók.

A félelmetes csapdák és feszültségek elől a humanisták örökségénél keres menedéket: azoknál a sztoikusoknál, akik nem feledkeztek meg a zajló történelem kihívásairól, mégis tették a dolgukat. Klasszikus szövegeket fordítottak, könyvet írtak, művelték azt az emberi és nemzeti kultúrát, amely a kezükre bízott. Mint Bornemissza Péter, Szenczi Molnár Albert, Radnóti Miklós — az angliai magyar költő vállalt ősei és személyes példaképei. Ahogy múltnak az évek, ahogy fogyatkozik az ifjúság mindent lebíró életerejé, és végső búcsút kell venni azoktól, akiket szeretett, úgy fordul Gömöri György ezekhez a humanista hagyományokhoz. A sztoikus humanizmus hagyományos ideáljait és erkölcsét vallja ő is, ennek a sztoikus humanizmusnak, mondhatnám így is: keresztény sztoicizmusnak a szellemiségét szólaltatja meg verseiben és irodalmi tanulmányjaiban.